

تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان

محمد امینی^۱؛ حمید رحیمی^۲؛ حسن مزروعی^۳

چکیده

هدف: هدف تحقیق حاضر تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان بود. **روش:** نوع تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از نظر اجرا، توصیفی پیمایشی بود. جامعه آماری این تحقیق شامل دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۲ بود که با استفاده از فرمول حجم نمونه و به روش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای ۲۱۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. در این پژوهش جهت جمع آوری اطلاعات از دو پرسشنامه محقق ساخته سنجش هویت دینی و هویت ملی استفاده شد. پرسشنامه هویت دینی در قالب ۲۰ سوال بسته پاسخ و پرسشنامه هویت ملی شامل ۲۸ سؤال در قالب ۴ مؤلفه (سرزمین، فرهنگی، تاریخی و سیاسی) بود. نمره گذاری آن بر مبنای مقیاس (۵) درجه‌ای لیکرت تعیین شد. روایی پرسشنامه به صورت محتوایی و سازه تأیید گردید. پایایی پرسشنامه از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای هویت دینی ۰/۸۹ و هویت ملی ۰/۸۳ برآورد گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح توصیفی (فراوانی، درصد و میانگین) و استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون، آزمون t تک نمونه‌ای و تحلیل واریانس چند متغیره و تحلیل عاملی تأییدی) با استفاده از نرم افزارهای SPSS و Amos گرافیک انجام گرفت. **یافته‌ها:** یافته‌ها نشان داد میانگین هویت دینی و مؤلفه‌های هویت ملی در دانشجویان دانشگاه بالاتر از حد متوسط (۳) است. بین هویت دینی و ملی دانشجویان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. بین هویت دینی و ملی دانشجویان بر حسب جنسیت، مقطع تحصیلی و معدل، تفاوت معناداری وجود ندارد. **نتیجه گیری:** بر اساس یافته ها می‌توان این نکته را پذیرفت که هویت ملی و دینی به عنوان دو عرصه مهم از مقوله هویت، نقشی مهم و برجسته در ایجاد، احیا و رشد متوازن فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع مختلف از جمله جامعه ایران ایفاء می‌کند.

واژگان کلیدی: هویت ملی، هویت دینی، دانشجویان، دانشگاه.

♦ دریافت مقاله: ۹۲/۱۱/۱۲؛ تصویب نهایی: ۹۳/۰۴/۱۹.

۱. دکترای برنامه ریزی درسی؛ استادیار دانشگاه کاشان (نویسنده مسئول) / آدرس: کاشان، دانشگاه کاشان، دانشکده علوم /

انسانی / شماره: ۰۳۱-۵۵۹۱۲۷۷۷ / Email: amini2740@yahoo.com

۲. دکترای مدیریت آموزشی؛ استادیار دانشگاه کاشان.

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه کاشان.

الف) مقدمه

ایجاد و رشد هماهنگ و متوازن ابعاد مختلف هویت جوانان از جمله دانشجویان، همواره به عنوان یکی از مهم ترین جهت گیری ها و دغدغه های نظام های حکومتی و به تبع آن نهادهای آموزشی از جمله دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی مطرح می باشد. اهمیت و جایگاه هویت به عنوان یکی از مفاهیم عمیق فرهنگ از آن روست که نقش مهمی در شناسایی و تعیین مسیر حرکت یک جامعه و افراد آن، به ویژه نسل جوان ایفاء می کند (درویشی و احدی، ۱۳۹۱) و به همین خاطر در دهه های اخیر به عنوان یکی از اساسی ترین مؤلفه های علوم اجتماعی و انسانی مورد توجه صاحب نظران قرار گرفته است (نبازی، ۱۳۹۰). به علاوه، توجه به مقوله هویت در شرایط جامعه جهانی و فرآیند شتابان تغییرات حاصل از انقلاب اطلاعاتی و ارتباطی به ویژه در جوامع جهان سوم بیش از پیش احساس می گردد. تغییر و تحولاتی که از دیدگاه هابرماس^۱ (۱۳۸۴) به عنوان یکی از مهم ترین نظریه پردازان انتقادی، در حوزه فرهنگ نوعی همسانی به وجود آورده و باعث گردیده فرهنگ طلایی شده آمریکایی نه تنها خود را بر سرزمین های دور تحمیل کند، بلکه حتی در غرب نیز معنادارترین تفاوت ها را کمرنگ و ریشه دارترین سنت های محلی را سست بنیان نماید. در واقع، شرایط کنونی ارتباطات جهانی، توسعه و رشد تکنولوژی های مختلف، رویارویی مداوم فرهنگی و ... باعث شده است که مسأله هویت در ابعاد مختلف از جمله هویت دینی و ملی به موضوع اصلی در بررسی های اجتماعی تبدیل شود (سفیری و غفوری، ۲۰۱۳۸۸) و همزمان، دشواری هویت یابی برای نوجوانان و جوانان ممالک غیراروپایی به عنوان مسئله ای حاد برای این کشورها مطرح شود (کارنوی، ۱۹۹۹). این مسأله در رابطه با دانشجویان اهمیتی دو چندان می یابد؛ زیرا دانشجویان در هر جامعه ای قادرند تأثیر تعیین کننده ای بر آینده جامعه بگذارند. به هر حال، مجموعاً می توان این نکته را پذیرفت که هویت ملی و دینی به عنوان دو عرصه یا بخش مهم از مقوله هویت، نقشی مهم و برجسته در ایجاد، احیا و رشد متوازن فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع مختلف از جمله جامعه ایران ایفاء می کند. با عنایت به مطالب مذکور، بررسی سطوح و ابعاد برخورداری دانشجویان دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی از هویت ملی و دینی می تواند نقش مهمی را در شناخت وضعیت موجود و نیز پیش بینی و برنامه ریزی اقدامات لازم در این زمینه ایفاء نماید.

ب) مبانی نظری

برای حصول برداشت و تبیینی روشن تر از هویت و ابعاد مختلف آن به ویژه دو بعد ملی و دینی، ابتدا ضرورت دارد که معنا و مفهوم واژه شناختی آن را مورد توجه قرار دهیم. در فرهنگ آکسفورد^۲ (۲۰۰۱)

1. Habermas
2. Oxford

تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه ... ۴۱۵

هویت در معنای شخصیت یا وجود عینی افراد آمده و نیکلسون (۱۳۷۴) هم هویت را واژه‌ای عربی دانسته که از مصدر جعلی "هو" که ضمیر مفرد غایب است، اخذ شده است. در عین حال، فرهنگ دهخدا (۱۳۴۱)، هویت را در معنای تشخیص و وجود خارجی آورده و تأکید کرده که هویت گاه بر ماهیت و تشخیص اطلاق می‌شود که حقیقت جزئی است و گاه به معنای وجود خارجی است. فرهنگ عمید (۱۳۸۲) نیز هویت را در معنایی همچون حقیقت شخص یا شی که مشتمل بر صفات جوهری اوست و شخصیت، ذات، هستی و وجود منسوب به او، آورده است، اما گذشته از این نگاه واژه شناختی، این واقعیت را مورد توجه قرار داد که برای اولین بار این روانکاو معروف یعنی فروید^۱ بود که واژه هویت را در یک معنا و مضمون روانی و اجتماعی مورد استفاده قرار داد و آن را ناظر بر ارزش‌های منحصر به فردی دانست که با توجه و اتکاء به گذشته خاص و بی‌همتای فرد حاصل می‌آید (مسنی، ۱۳۷۵). بعد از فروید، اریک اریکسون^۲ (۱۹۸۰) صاحب‌نظر دیگری بود که در ذیل نظریه رشد روانی- اجتماعی خود، مرحله پنجم که مقارن با دوره نوجوانی می‌باشد را تحت عنوان احراز هویت در مقابل سردرگمی یا آشفتگی هویت، نام گذاری می‌کند. از دیدگاه اریکسون، نوجوان در آستانه ورود به دوره جوانی و بزرگسالی با مسئله مهم هویت یابی مواجه می‌شود که خود، تکلیفی دشوار و اضطراب‌زاست. اگر فرد جایگاه خود را به درستی شناسایی کرده و هویتی نیرومند و یکپارچه کسب نماید، از این مرحله با موفقیت بیرون می‌آید. اما اگر نتواند به وحدت هویتی لازم دست یابد، بحران هویت که نشانه‌های بارز آن سردرگمی و اغتشاش هویتی است را تجربه کرده و دستخوش مشکلات متعددی در ادامه زندگی خود خواهد شد (کیان پورقهرخی و همکاران، ۱۳۸۱). لذا اریکسون (۱۹۶۸) تأکید می‌کند که هر عامل رشدی که به جوان کمک کند که تا با اطمینان خاطر از خود متوجه شود که از سایر افراد مجزا و متمایز است و در حد معقولی دارای ثبات رأی و یکپارچگی رفتاری است و خود را شبیه به تصویری بداند که دیگران از او دارند، احساس هویت کاملی از خود در فرد به وجود می‌آید. بالعکس هر عاملی که در استنباط‌های جوان از خود اختلال ایجاد کند باعث سردرگمی یا آشفتگی هویت وی می‌شود. خلاصه آن که اریکسون با ارائه تبیینی از ابعاد مختلف هویت تأکید می‌کند که اصولاً این مقوله "فرد را در فرآیند معنابخشی به خود و پیدا کردن جایگاه خود در جهان نامحدود و آن هم در میان گستره وسیعی از ممکنات یاری می‌رساند" (شوارتز، ۲۰۰۵: ۳).

اما علاوه بر اریکسون، مفهوم هویت توسط تعداد دیگری از صاحب‌نظران مورد توجه و مفهوم پردازی قرار گرفته است. از جمله آن که مارسیا^۴ با استناد به دو معیار بحران و تعهد، چهار وضعیت هویتی یعنی هویت موفق، زودرس، دیررس (معوق) و سر درگم را تشخیص و مفهوم پردازی می‌نماید. افراد دارای

1. Freud
2. Eric Erikson
3. Schwartz
4. Marsia

هویت موفق کسانی هستند که راه‌های مختلف عمل را بررسی کرده و سپس تصمیم‌گیری می‌کنند. به علاوه، این افراد در باورها و نگرش‌های خود به گونه‌ای ثبات و استحکام عقیدتی دست یافته‌اند. واین و وات^۱ (۱۹۹۷) هویت را متأثر از پدیده‌ها و واقعیات اجتماعی، به ویژه گروه‌های مرجع دانسته و معتقدند که هویت در متن و بطن مجموعه‌ای از تجارب مرتبط با زندگی شکل می‌گیرد و کاملاً متأثر از پدیده‌هایی همچون خانواده، محل زندگی، رسانه‌های گروهی، مراکز آموزشی و گروه همسالان می‌باشد. از دیدگاه کولی^۲ (تهایی، ۱۳۷۳: ۴۰۵) هویت یک فرد همان خود آینه‌سان اوست که در جریان تعاملات فرد با دیگران شکل می‌گیرد. لذا هویت تعریفی است که فرد به واسطه تعاملاتش با دیگران و یا با نگاه کردن در آینه دیگران از خود به دست می‌آورد. چنین هویتی ضرورتاً اجتماعی است و در جریان ارتباطات و تعاملات اجتماعی شکل گرفته و فرد از آن آگاهی دارد. برزونسکی^۳ (۲۰۰۳) فرآیند و چگونگی رشد هویت و نحوه دستیابی افراد به یک سبک هویتی را مورد توجه قرار داده و با تعریف سبک هویتی به عنوان روش‌هایی که بر اساس آن افراد نسبت به ساخت و یا اصلاح هویت خود اقدام می‌کنند، سه سبک هویتی اطلاعاتی^۴، هنجاری^۵ و سر درگم یا اجتنابی^۶ را از یکدیگر متمایز می‌نماید (کروستی و همکاران، ۲۰۰۹). برنر^۷ با بهره‌گیری از اصطلاح روان‌شناسی فرهنگی، نقش و اهمیت پدیده‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی را در فرآیند شکل‌گیری هویت افراد ذکر کرده و تأکید می‌کند که تشخیص هویت یک فرد همانند گشودن قفل‌ها و دستیابی به چهارچوب فرهنگی او می‌باشد. لذا برای شناسایی هویت فرد باید به چهار چوب‌های فرهنگی که منشأ رفتار اوست، پی برد (مشایخ، ۱۳۸۶). همچنین (ریوس، ۲۰۰۹) با استناد به پژوهش‌های انجام شده و دیدگاه صاحب‌نظران مختلف معتقد است که هویت یک فرایند ارتباطی، اجتماعی و مبتنی بر مذاکره می‌باشد. به بیان دیگر، هویت یک فرآیند صرفاً درونی و فردی نبوده و افراد هیچگاه به تنهایی سازنده و ایجاد کننده هویت خود نیستند، بلکه هویت از طریق پیوند و ارتباط با دیگران است که شکل می‌گیرد.

اما فارغ از تعاریف و مفاهیم مختلف هویت، این نکته را هم باید خاطر نشان کرد که هویت می‌تواند ابعاد، انواع و یا ساحت‌های مختلف و در عین حال مرتبط با یکدیگر داشته باشد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها هویت ملی^۸ و هویت دینی^۹ می‌باشد. بدیهی است در هویت ملی، عوامل و نمادهای مرتبط با ملیت نظیر زبان، فرهنگ، تاریخ و جغرافیای یک کشور مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد و در هویت دینی نیز ارزش‌ها و آموزه‌های برگرفته از تعالیم مذهبی و دینی رشد و درونی ساختن آن‌هاست که به دغدغه اصلی

1. Wyn & White

2. Berzonsky

3. Informational Styl

4. Normative Style

5. Diffuse/Evoidant

6. Bruner

7. Reeves

8. National Identity

9. Religious Identity

سیاستگذاران و مجریان برنامه‌های فرهنگی، آموزشی و درسی تبدیل می‌گردد. نکته‌ای که در مفهوم پردازی‌های ارائه شده توسط صاحب‌نظران مختلف نیز مشهود است، از دیدگاه اسمیت^۱ (۱۳۸۳) هویت ملی ناظر بر باز تولید و باز تفسیر دائمی ارزش‌ها، نمادها و سنت‌هاست. یوسفی (۱۳۷۹) هم معتقد است که هویت ملی بیانگر احساس تعلق و تعهد اعضای یک جامعه و قلمرو جغرافیایی خاص نسبت به رموز و نمادهای فرهنگی است که مواردی همچون هنجارها، ارزش‌ها، زبان، دین، ادبیات و تاریخ یک کشور را در بر گرفته و باعث تمایز آن جامعه از سایر جوامع و نیز انسجام و همبستگی اجتماع بزرگ ملی می‌شود. / یزدی و قاسمی (۱۳۹۰) هویت ملی را در معنای پای بندی به آداب و رسوم، سنت‌ها و ارزش‌های گذشته و رایج و نوین جامعه به کار برده که خود منجر به غرور ملی می‌گردد. / ابوالقاسمی و همکاران (۱۳۹۲) با اشاره به این نکته که هویت ملی به عنوان مهم‌ترین و فراگیرترین سطح هویت در تمامی نظام‌های اجتماعی، همه حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و حتی اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، معتقد است که منابع اصلی هویت ملی در جوامع سنتی، طبیعت، گفتمان مسلط و نهادهای اجتماعی، دینی و سیاسی (مخصوصاً نهاد دولت- ملت) بوده‌اند. اما با شروع فرآیند جهانی شدن و گسترش فن آوری ارتباطات و ظهور منابع هویت بخش جدیدی مثل ماهواره و اینترنت، هویت‌های فراملی و جهانی موضوعیت یافته‌اند. از دیدگاه باوند (۱۳۷۷) هویت ملی، فرآیند پاسخگویی آگاهانه یک ملت به پرسش‌هایی پیرامون خود، گذشته، کیفیت، زمان، تعلق، خاستگاه اصلی و دائمی، حوزه تمدنی، جایگاه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ارزش‌های مهم از هویت تاریخی خود است. چلبی (۱۳۷۸) هویت ملی را در معنای احساس تعلق خاطر مشترک و احساس تعهد افراد به اجتماع ملی یا "مای" ملی که به افراد هویت جمعی می‌بخشد، تعریف می‌کند و صنیع / جلال (۱۳۸۴) معتقد است هویت ملی ناظر بر مجموعه‌ای از گرایش‌ها و نگرش‌های مثبت نسبت به عوامل، عناصر و الگوهای هویت بخش و یکپارچه کننده در سطح یک کشور به عنوان یک واحد سیاسی می‌باشند. از دیدگاه حاجی خیاط (۱۳۷۹) نیز هویت ملی مفهومی است که ابعاد فرهنگی، زبانی، سیاسی، تاریخی، اجتماعی و دینی یک جامعه انسانی خاص را در بر می‌گیرد. بعد اجتماعی و فرهنگی هویت ملی، در ارتباط با کیفیت روابط اجتماعی فرد با نظام کلان اجتماعی است. در صورت تقویت مناسبات و روابط فرد با جامعه، هویت جمعی فرد در سطح ملی شکل می‌گیرد و اصطلاحاً مای ملی تحقق می‌یابد. می‌توان گفت که احساس تعلق خاطر مشترک و احساس تعهد افراد به اجتماع ملی یا مای ملی، به افراد هویت جمعی می‌بخشد. ارتباطات گسترده موجب تقویت بعد اجتماعی و فرهنگی هویت ملی می‌شود و هر قدر بعد اجتماعی و فرهنگی هویت در سطح کلی تر قوی تر باشد، شخصیت اجتماعی شهروندان نیز منسجم تر و جدی تر پی ریزی می‌شود (زهیری، ۱۳۸۱: ۲۰۱). بعد تاریخی هویت ملی عبارت است از آگاهی مشترک افراد یک جامعه از گذشته تاریخی و احساس دلبستگی به آن و احساس هویت تاریخی و هم تاریخ پنداری،

پیوند دهنده نسل‌های مختلف به یکدیگر است که مانع جدا شدن یک نسل از تاریخش می‌شود. زیرا هر جامعه‌ای با هویت تاریخی خود تعریف و ترمیم می‌شود. هویت تاریخی را می‌توان آگاهی و دانش نسبت به پیشینه تاریخی و احساس تعلق خاطر و دلبستگی بدان دانست. بعد جغرافیایی هویت ملی (سرزمین): هویت ملی در درجه نخست زائیده محیط جغرافیایی هر ملت است. محیط جغرافیایی تبلور فیزیکی، عینی، ملموس و مشهود هویت ملی به حساب می‌آید. برای شکل‌گیری هویت واحد ملی، تعیین محدوده و قلمرو یک سرزمین مشخص ضرورت تام دارد. تعریف هویت در این بعد عبارت است از نگرش مثبت به آب و خاک به این جهت که، ما ساکن یک کشور و یک سرزمین معین هستیم و از جایگاه مشخصی در نظام هستی بر خورداریم. عنصر سرزمین که با اقتصاد و سیاست پیوند نزدیک دارد واحد بقا را برای شاخص معلوم می‌سازد به این معنی که تنها با وجود آن سرزمین مشخص، رسیدن به اهداف و رفع نیاز هایش متصور خواهد بود. دلبستگی و تعلق خاطر به سرزمین مادری که با مرزهای معین مشخص می‌شود، شاخص‌های متعددی دارد که از آن جمله‌اند: آمادگی دفاع از سرزمین در هنگام بروز خطر، ترجیح دادن زندگی در کشور خود بر سایر نقاط جهان یا عدم تمایل به مهاجرت و پذیرش سرزمین مشخص به عنوان کشور خود (ورجوند، ۱۳۷۸: ۶۷). بعد سیاسی هویت ملی، تعلق به یک واحد سیاسی به عنوان یک عنصر ملی، مستلزم تعلق به دولت، نظام سیاسی و ارزش‌های مشروعیت بخش حکومت در هویت ملی است و امروزه دولت ملی بزرگ‌ترین و رایج‌ترین نوع شکل‌بندی جامعه بشری محسوب می‌شود. لذا مسائلی نظیر اینکه دولت در یک کشور تا چه اندازه از مقبولیت نزد اعضای آن برخوردار است و اینکه میزان وفاداری اعضای یک سرزمین جغرافیایی نسبت به نهادها، نظام حکومتی، ارزش‌های سیاسی و مرزهای کشور چقدر است، بسیار مهم می‌باشد. هویت ملی در بعد سیاسی در صورتی شکل می‌گیرد که افرادی که از لحاظ فیزیکی و قانونی عضو یک نظام سیاسی هستند و داخل مرزهای ملی یک کشور زندگی می‌کنند و موضوع یا مخاطب قوانین آن کشور هستند و از لحاظ روانی هم خود را اعضای آن نظام سیاسی بدانند (ابوالحسنی، ۱۳۸۷).

به هر حال، از تعاریف فوق می‌توان استنباط کرد آنچه که در هویت ملی به عنوان یک مفهوم کلان مورد توجه و تأکید است مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، نمادها، نهادها و ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی متعلق به یک جامعه خاص است که نظام‌های تربیتی و آموزشی از جمله دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی می‌کوشند تا با طراحی و اجرای برنامه‌های مختلف زمینه لازم را برای تکریم، قدرشناسی و تعهد عملی نسبت بدان ایجاد نمایند. از سوی دیگر، در مورد یکی دیگر از ابعاد و ساحت‌های هویت یعنی هویت دینی نیز می‌توان گفت که این نوع هویت به رابطه و نسبت انسان با دین و آموزه‌های دینی توجه کرده و بیانگر احساس تعلق و تعهد به دین بوده و مهم‌ترین دستاورد و پیامد آن پاسخگویی به مجموعه‌ای از پرسش‌های بنیادی، جهت‌دهی به زندگی، یکپارچگی اعتقادی و معنا بخشی به هستی است (شرفی، ۱۳۸۱). از دیدگاه شارع پور (۱۳۸۳) هویت دینی بیانگر نوعی از هویت جمعی انسان است که در بردارنده باورها، ارزش‌ها و اعتقادات دینی وی بوده، به گونه‌ای که فرد به یک سری اصول و عقاید دینی که جزئی از شخصیت او می‌شود،

تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه ... ♦ ۴۱۹

دست یافته و زمینه عمل را برای او فراهم می‌نماید. هم چنین می‌توان گفت که هویت دینی نشان دهنده اتکای فرد به یک نظام یا پایگاه اعتقادی است که بر جهت گیری فرد در زمینه‌های مختلف و فلسفه زندگی و حیات وی تأثیر می‌گذارد (یزدی و قاسمی، ۱۳۹۰). سفیری و غفوری (۱۳۸۸) هویت دینی را دارای سه بعد احساسی، باور و اعتقاد و عمل می‌دانند. بعد احساسی بر ایجاد و رشد عواطف و احساسات مثبت دینی تأکید دارد. میزان قبول و باورمندی افراد به آموزه‌های مذهبی در بعد باور و اعتقاد و میزان التزام عملی به انجام فرائض و مناسک دینی نیز در بعد عملی هویت دینی مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد. طالبان (۱۳۸۰) نیز هویت دینی را شامل ابعاد اعتقادی، اعمال دینی، تجربی، پیامدی و دانش دینی می‌داند. بعد اعتقادی، ناظر به باورهایی است که انتظار می‌رود پیروان آن دین به آنها اعتقاد داشته باشند (مانند: در روز قیامت به اعمال ما دقیقاً رسیدگی می‌شود). بعد تجربی یا عواطف دینی که ناظر بر عواطف، احساسات مربوط به داشتن رابطه با جوهری روحانی همچون خداست (مانند: گاهی احساس می‌کنم به خدا نزدیک شده‌ام). بعد پیامدی یا آثار دینی که ناظر به تأثیر باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان آن دین است (مانند: با پدیده بی‌حجابی باید با قاطعیت مبارزه کرد). بعد مناسکی یا اعمال دینی که شامل اعمال دینی مشخصی همچون عبادت، نماز، شرکت در آیین‌های دینی خاص، روزه گرفتن و مانند اینها (مانند: هرچند وقت برای ادای نماز جماعت به مسجد می‌روم) (ربانی و گنجی، ۱۳۸۷، ۴۳).

ج) مبانی تجربی و پیشینه تحقیق

پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه ضمن تأیید این واقعیت، برخی از مهم‌ترین خلاءها و مشکلات موجود در هویت ملی و دینی جامعه ایران را مستند سازی کرده‌اند به ویژه، در این زمینه توجه به یافته‌های پژوهشی سازمان ملی جوانان (۱۳۸۶) بسیار قابل ملاحظه و عبرت آموز است. بر مبنای این یافته‌ها، مشکلات و خلاءهای قابل توجهی در ساختار روانی، رفتاری و اجتماعی نوجوانان و جوانان ایرانی وجود دارد که عدم شکل‌گیری هویت ملی، ضعف بنیه مذهبی و فراموشی تمدن درخشان ایرانی از جمله مهم‌ترین آنهاست. وجود این مشکلات باعث تردید در خودباوری جوانان، ضعف فرهنگی و خود باختگی آنان نسبت به فرهنگ‌های بیگانه شده است. لطف آبادی و نوروزی (۱۳۸۳) در پژوهش خود به بررسی و سنجش رابطه هویت دینی و ملی دانش آموزان ایرانی با نگرش آنها به جهانی شدن پرداخته و نتیجه گیری می‌کنند که گروه زیادی از جوانان ایرانی با مشکلی که پژوهشگران مذکور آن را کم‌رشدی در هویت دینی و ملی می‌نامند، مواجه هستند. از دیدگاه این محققان، در جامعه ایران امروز پدیده جهانی شدن عملاً باعث شکل‌گیری احساس چند پارگی، گم‌گشتگی، بی‌ثباتی در میان گروه‌هایی از مردم به ویژه نوجوانان و جوانان شده است. در تحقیقی دیگر (۱۳۸۳) پژوهشگران مذکور نشان می‌دهند که اکثر نوجوانان و جوانان ایران علیرغم آنکه از نظر اعتقادات دینی و ایران دوستی، واکنش‌های مثبت و امیدوارکننده‌ای دارند ولی در نمودهای عملی و عینی هویت دینی و ملی دچار ضعف‌های جدی از جمله سردرگمی، توقف و تعلیق

هویت هستند. الطایری (۱۳۷۸) نیز با تأیید وجود زمینه‌های بالقوه و بالفعل بحران هویت در ایران، تصریح می‌کند که نظام آموزشی ایران نتوانسته است آگاهی ملی، قومی و طبقاتی لازم را در میان گروه‌های مختلف مردم در جهت همبستگی میهنی و اجتماعی آنان به وجود آورده است. همچنین یافته‌های پژوهشی ایزدی و قاسمی (۱۳۹۰) بیانگر آن است که بین استفاده از شبکه اطلاعات جهانی (اینترنت) و هویت ملی و دینی افراد رابطه معناداری وجود دارد. به طوری که ساعات ممتد استفاده از اینترنت به خاطر جاذبه‌های آن باعث تضعیف هویت دینی و ملی می‌شود. اسماعیلی (۱۳۸۱) در تحقیق خود فقدان سیاست‌گذاری و برنامه ریزی هماهنگ و عدم شناخت و استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی موجود را باعث ایجاد مشکلات هویتی و فرهنگی نوجوانان دانسته و تأکید نموده که برنامه ریزی هماهنگ نهادهای فرهنگی مختلف کشور می‌تواند موجب جلوگیری از ابهام و سرگشتگی هویتی نسل جوان شود. یافته‌های پژوهشی رضایی (۱۳۸۸) نشان می‌دهد که استفاده از ماهواره و شبکه‌های ارتباطی خارجی تأثیری منفی بر هویت ملی و دینی دانش آموزان داشته است. تحقیق نیازی (۱۳۹۰) در زمینه نقش ماهواره و برنامه‌های ماهواره‌ای در فرسایش هویت فردی، اجتماعی، ملی و دینی این نکته را مورد تأیید قرار داده که استفاده از ماهواره باعث کاهش و تضعیف هویت ملی و دینی شهروندان شده است. ابوالقاسمی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود تأثیرات منفی اینترنت را بر ارزش‌های خانواده از منظر هویت دینی و ملی مورد تأیید قرار داده و تأکید می‌کنند که با توجه به اجتناب ناپذیر بودن فن آوری‌های ارتباطی، تنها راه ممکن افزایش آگاهی و تعهد نسبت به ارزش‌های اخلاقی مورد نظر می‌باشد تا از این طریق، ضمن جذب و توسعه فن آوری‌های نوین و مرتبط شدن با مقتضیات عصر اطلاعات و ارتباطات، بتوان هویت ملی و دینی جامعه امروز ایران را به عنوان بزرگترین چالش فرهنگی پیش رو حفظ و نگهداری کرد. تحقیق سفیری و غفوری (۱۳۸۸) در زمین بررسی هویت ملی و دینی جوانان شهر تهران نیز نشان می‌دهد والدینی که پابندی بیشتری به مؤلفه‌های هویت ملی و دینی دارند، فرزندان آنان از این دو هویت برخوردار بیشتری دارند. به علاوه، پژوهش مذکور این واقعیت را نیز مستند ساخته که با افزایش سن، هویت دینی کاهش یافته و میان تحصیلات و هویت دینی و ملی، رابطه‌ای منفی و معکوس وجود دارد. کهنه پوشی و کهنه پوشی (۱۳۸۸) در پژوهش خود گزارش می‌کند که علیرغم تأکید رسانه‌ها و برنامه‌های درسی آموزش و پرورش، مصادیق عینی هویت ملی در میان دانش آموزان ایرانی نازل است که این امر موجب تضعیف احساس تعلق و میزان تعهد به جامعه ایران شده است. پژوهش صادق زاده و منادی (۱۳۸۷) نیز مؤید آن است که محتوای کتب درسی تاریخ و فارسی دوره متوسطه رشته علوم انسانی به طور متعادل به نمادهای هویت ملی توجه نکرده و لذا کتب مذکور نمی‌توانند نقش مؤثری در تقویت و پرورش هویت ملی یادگیرندگان داشته باشند. صالحی عمران و شکیبانیان (۱۳۸۶) نیز در پژوهشی خود به نتیجه‌ای مشابه در مورد کتب درسی مقطع ابتدایی می‌رسد. پژوهش منادی (۱۳۸۳) هم تأیید کرده است که علاقمندی به وطن و وطن گرایی در میان دانش آموزان مقطع متوسطه بسیار ضعیف است. همچنین تحقیق گودرزی و همکاران (۱۳۸۸) بیانگر آن است که وضعیت پای بندی نظری و عملی

ورزشکاران کشتی گیر و فوتبالیست ایرانی به شاخص‌های هویت ملی و دینی در حد ضعیف و نازلی است. از سوی دیگر آندریوس^۱ و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهشی تأثیر مثبت تدریس تاریخ را بر روی ایجاد و شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان، گزارش کرده و به سیاستگذاران و برنامه‌ریزان آموزشی توصیه می‌کنند که مدارس و محیط‌های آموزشی، باید شرایط و بسترهای لازم را برای رشد و تکامل هویت دانش‌آموزان تدارک ببینند. پژوهش رودریگوئز^۲ و همکاران (۲۰۱۰) وجود پیوند و ارتباطی منطقی میان سه بعد فردی، قومی و ملی را تأیید کرده و اذعان می‌کنند که این رابطه باعث می‌شود که فرد، ادراکی مناسب از جهان پیرامون خود به دست آورده و در کاهش یا حل تعارضات و چالش‌های هویتی خود موفق گردد. همچنین برمن و همکاران^۳ (۲۰۰۹) در تحقیق خود بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی، ضمن اشاره به مشکلات هویتی تعدادی از آنها تأیید می‌کنند که این مشکلات، پیش‌بینی‌کننده مناسبی برای تشخیص مسائل و بحران‌های روانشناختی دانش‌آموزان در مراحل بعدی رشد می‌باشد. کراس و آلن^۴ (۲۰۰۷) در پژوهش خود، تأثیرات وضعیت هویتی دانش‌آموزان را بر روی سطح پیشرفت تحصیلی آن‌ها مورد بررسی قرار داده و نتیجه‌گیری می‌کنند آن دسته از فراگیرانی که دارای استانداردهای بالای هویت هستند، عملکرد تحصیلی بهتری داشته و در زمینه انجام یادگیری خود، تکلیف‌مدار بوده و انتظارات آموزشی را به طور معناداری برآورده می‌سازند. همچنین، پژوهش شاناهان و پیچی^۵ (۲۰۰۷) نیز مؤید وجود رابطه مثبت و قوی میان رشد عناصر هویتی فرد و بهبود و ارتقاء عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است. تحقیق لی^۶ و همکاران (۲۰۱۰) نیز به نوبه خود نشانگر آن است که دانش‌آموزان برخوردار از هویت اجتماعی مناسب در مقایسه با سایر دانش‌آموزان، موفق‌تر عمل کرده و دارای استقلال شناختی بیشتری هستند. توماس و کولومبوس^۷ (۲۰۱۰) در پژوهش خود بر وجود ارتباط تنگاتنگ میان سه عنصر فرهنگ، هویت و یادگیری تأکید کرده و معتقدند که فرهنگ و هویت فرد است که تفکر، عمل و تعاملات اجتماعی و نهایتاً عملکرد و پیشرفت تحصیلی هر فرد را تعیین می‌کند. لذا در هر تلاشی برای برنامه‌ریزی فرهنگی و آموزشی باید این واقعیت مهم را مورد توجه قرار داد.

به هر حال، با توجه به مبانی نظری و پژوهشی مذکور، این تحقیق در صدد است تا به بررسی وضعیت هویت ملی و دینی دانشجویان به عنوان مخاطبان و مشتریان اصلی نظام آموزش عالی کشور پرداخته تا از این طریق ضمن روشن ساختن واقعیات موجود، زمینه‌ای را برای جلب توجه و حساسیت سیاستگذاران و برنامه‌ریزان آموزش عالی به رفع نواقص و کمبودهای موجود در این حوزه جلب کند. از سوی دیگر، در

1. Andrews

2. Redriguez

3. Berman

4. Cross & Allen

5. Shanahan & Phchy

6. Lee

7. Thomas & Columbus

قلمرو برنامه ریزی درسی از مفهومی تحت عنوان برنامه درسی تجربه شده^۱ نام برده می‌شود که ناظر بر دریافت‌ها و یادگیری‌های واقعی فراگیران در نظام آموزشی می‌باشد. گودلد^۲ (به نقل از مهر محمدی، ۱۳۸۱) معتقد است که برنامه درسی تجربه شده، معرف ادراک‌ها و برداشت‌های فراگیران به خاطر قرار گرفتن در معرض برنامه درسی اجرایی بوده و اهمیت آن در این نکته نهفته است که نشان می‌دهد در تحلیل نهایی، این یادگیرندگان هستند که تصمیم گیرنده اصلی عرصه یاددهی- یادگیری بوده و به آن هویت و تعیین می‌بخشند. از این منظر، پژوهش حاضر مستنداً نشان می‌دهد که عملاً برنامه درسی تجربه شده دانشجویان و یا همان یادگیری‌های واقعی و عملی آنها در حوزه هویت ملی و دینی به چه میزان می‌باشد تا بتوان بر مبنای آن اقدامات اصلاحی لازم را انجام داد.

د) سوالات تحقیق

۱. وضعیت هویت دینی و ملی دانشجویان چگونه است؟
۲. تا چه اندازه بین ابعاد هویت ملی و هویت دینی دانشجویان رابطه وجود دارد؟
۳. تا چه اندازه بین هویت ملی و هویت دینی دانشجویان بر حسب جنسیت، رشته تحصیلی، نوع دانشگاه، مقطع تحصیلی و معدل تفاوت وجود دارد؟
۴. تا چه اندازه هویت ملی و هویت دینی دانشجویان از روی ویژگی‌های جمعیت شناختی آنان (جنسیت، رشته تحصیلی، نوع دانشگاه، مقطع تحصیلی و معدل) قابل تبیین است؟

ه) روش تحقیق

با توجه به هدف تحقیق حاضر که تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان است، نوع تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از نظر اجراء، توصیفی پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق شامل دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۲ به تعداد ۱۰۰۵۷ نفر می‌باشد که با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران تعدادی به عنوان نمونه انتخاب گردید. از آنجا که در این پژوهش، واریانس جامعه آماری نامعلوم بود، انجام یک مطالعه مقدماتی روی تعدادی از دانشجویان ضروری بود، لذا تعداد ۳۰ نفر از دانشجویان (۱۵ نفر از هر دانشگاه) به صورت تصادفی انتخاب گردید و پرسشنامه‌ها در بین آنها توزیع شد، پس از استخراج داده‌های مربوط به پاسخ‌های گروه مزبور و پیش برآورد واریانس، حجم نمونه آماری پژوهش با استفاده از فرمول کوکران و

تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه ... ♦ ۴۲۳

به روش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم، ۲۱۰ نفر به دست آمد، به نحوی که از ۷۶۱۳ دانشجوی دانشگاه کاشان، ۱۵۹ نفر و از ۲۴۴۴ دانشجوی علوم پزشکی، ۵۱ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند.

$$n = \frac{10057 \times (1/96)^2 \times 0/14}{10057 \times (0/05)^2 + (1/96)^2 \times 0/14} = 210$$

در این پژوهش جهت جمع آوری اطلاعات از دو پرسشنامه سنجش هویت دینی و هویت ملی استفاده شد. پرسشنامه محقق ساخته هویت دینی در قالب ۲۰ سؤال بسته پاسخ بر حسب طیف پنج درجه‌ای لیکرت بود. پرسشنامه هویت ملی شامل ۲۸ سؤال در قالب ۴ مؤلفه (سرزمین، فرهنگی، تاریخی و سیاسی) بود. نمره گذاری آن بر مبنای مقیاس (۵) درجه‌ای لیکرت (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم) تعیین شد. روایی پرسشنامه به صورت محتوایی توسط متخصصان و به صورت سازه (تحلیل عاملی تاییدی) تایید گردید.

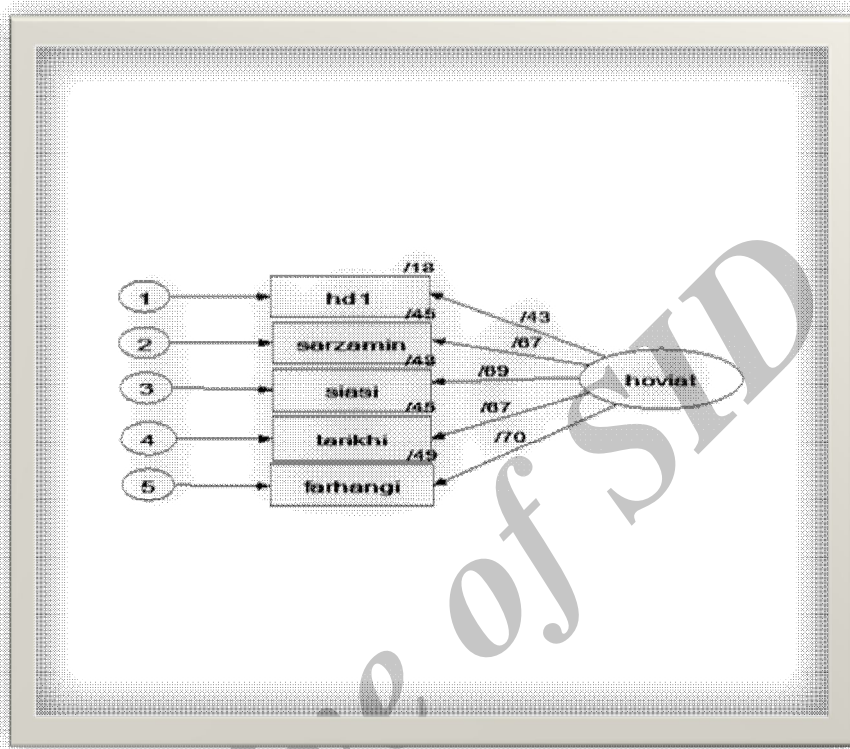
جدول (۱) تحلیل ساختاری متغیرها

<i>Chi-square</i>	<i>Df</i>	<i>IFI</i>	<i>CFI</i>	<i>NFI</i>	<i>RMSEA</i>
۳۹/۴۰	۵	۰/۸۷	۰/۸۷	۰/۸۶	۰/۰۴۶

نتایج نشانگر برازش نسبتاً مناسب الگو می‌باشند. شاخص خطای تقریب (*RMSEA*) هر چه به صفر نزدیک‌تر باشد برازندگی الگو بیشتر است و در این جا ($RMSEA = 0/046$) که به صفر نزدیک است برازندگی الگو را تأیید می‌کند. شاخص نیکویی برازش (*GFI*) که مقدار آن باید ۰/۹۰ و بالاتر باشد در اینجا ($GFI = 0/861$) است که برازش الگو را تأیید می‌کند. شاخص برازش هنجار شده بنتلر-بونت ($NFI = 0/86$)، شاخص برازش تطبیقی ($CFI = 0/87$) و شاخص برازش افزایشی ($IFI = 0/87$) نیز در صورتی که از ۰/۹۰ بیش‌تر باشند نشان‌گر برازش مناسب الگو هستند. طبق جدول، در متغیر هویت ملی، مؤلفه هویت فرهنگی با ۰/۷ دارای بیشترین بار عاملی بود. همچنین بار عاملی هویت دینی ۰/۴۳ می‌باشد.

جدول (۲) بارهای عاملی مولفه های هویت ملی و دینی

مؤلفه ها	بار عاملی	واریانس تبیین شده
هویت دینی	۰/۴۳	۰/۱۸۵
سرزمین	۰/۶۷	۰/۴۵
سیاسی	۰/۶۹	۰/۴۷۶
تاریخی	۰/۶۷	۰/۴۵
فرهنگی	۰/۷۰	۰/۴۹
ملی	۰/۸۳	۰/۰۰۰

جدول (۳) برآورد پایایی هویت دینی و مولفه‌های هویت ملی

مؤلفه‌ها	پایایی کل	سطح معناداری
هویت دینی	۰/۸۹	۰/۰۰۰
سرزمین	۰/۷۸	۰/۰۰۰
سیاسی	۰/۸۷	۰/۰۰۰
تاریخی	۰/۷۴	۰/۰۰۰
فرهنگی	۰/۸۱	۰/۰۰۰
ملی	۰/۸۳	۰/۰۰۰

بایایی پرسشنامه هویت دینی ۰/۸۹ و هویت ملی ۰/۸۳ برآورد گردید که حاکی از پایایی ابزار اندازه گیری است و معنادار است. تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح توصیفی (فراوانی، درصد و میانگین) و استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون، آزمون t تک نمونه‌ای و تحلیل واریانس چند متغیره و تحلیل عاملی تأییدی) با استفاده از نرم افزارهای SPSS و Amos گرافیک انجام گرفت.

(و) یافته‌ها

بر اساس یافته‌ها، ۵۱/۴٪ گروه نمونه دانشجویان دختر و ۴۸/۶٪ پسر، ۷۵/۷٪ دانشجویان دانشگاه کاشان و ۲۴/۳٪ علوم پزشکی، ۵/۱۹٪ رشته‌های انسانی، ۲۰٪ علوم پایه، ۱۳/۳٪ هنر، ۲۲/۹٪ مهندسی و ۲۴/۳٪ پزشکی بودند. ۷۲٪ کارشناسی، ۲۸٪ ارشد بودند. ۳۸/۶٪ دارای معدل ۱۷ به بالا، ۵۱٪ معدل ۱۴ تا ۱۷ و ۵٪ معدل زیر ۱۴ بودند.

فرضیه ۱: وضعیت هویت دینی و ملی دانشجویان چگونه است؟

جدول (۴) مقایسه هویت دینی و مولفه‌های هویت ملی دانشجویان

متغیر	میانگین	df	t	P
هویت دینی	۳/۸	۲۰۹	۱۷/۲۵	۰/۰۰۰
هویت ملی	۳/۵۷	۲۰۹	۱۲/۹	۰/۰۰۰
هویت سرزمین	۳/۷۵	۲۰۹	۱۱/۶۷	۰/۰۰۰
هویت سیاسی	۳/۱۲	۲۰۹	۱۱/۹۸	۰/۰۰۰
هویت تاریخی	۳/۵۷	۲۰۹	۱۲/۰۱	۰/۰۰۰
هویت فرهنگی	۳/۸۵	۲۰۹	۱۵/۵۳	۰/۰۰۰

جدول (۴) نشان داد میانگین هویت دینی و مؤلفه‌های هویت ملی در دانشجویان دانشگاه بالاتر از حد متوسط (۳) است و فرض ادعای پژوهشگر معنادار است. بالاترین میانگین در هویت ملی مربوط به مؤلفه هویت فرهنگی به میزان ۳/۸۵ بود.

فرضیه ۲: تا چه اندازه بین ابعاد هویت ملی و هویت دینی دانشجویان رابطه وجود دارد؟

جدول (۵) رابطه بین مؤلفه‌های هویت ملی و هویت دینی

متغیر	تعداد	همبستگی	P
هویت ملی و هویت دینی	۲۱۰	۰/۵۷	۰/۰۰۰
هویت سرزمین و هویت دینی	۲۱۰	۰/۵۱	۰/۰۰۰
هویت سیاسی و هویت دینی	۲۱۰	۰/۶۰	۰/۰۰۰
هویت تاریخی و هویت دینی	۲۱۰	۰/۳۳	۰/۰۰۰
هویت فرهنگی و هویت دینی	۲۱۰	۰/۳۰	۰/۰۰۰

ضریب همبستگی نشان داد بین همه مؤلفه‌های هویت ملی و دینی دانشجویان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. به عبارتی هرچه ابعاد هویت ملی در دانشجویان قوی‌تر باشد به همان اندازه هویت دینی در دانشجویان قوی‌تر می‌شود. بیشترین رابطه بین هویت سیاسی و هویت دینی به میزان ۰/۶۰ بود.

جدول (۶) ضرایب رگرسیون هر یک از مولفه‌های هویت ملی

متغیرها	B	Beta	خطای استاندارد	t	P
مقدار ثابت	۱/۹۶	-	۰/۲۱	۹/۰۶	۰/۰۰۰
هویت سرزمین	۰/۱۹	۰/۲۷	۰/۰۵	۴/۰۵	۰/۰۰۰
هویت سیاسی	۰/۳۳	۰/۴۴	۰/۰۵	۶/۴۵	۰/۰۰۰
هویت تاریخی	۰/۰۵۸	۰/۰۶	۰/۰۷	۰/۸۴	۰/۴۲
هویت فرهنگی	۰/۰۳۱	۰/۰۳	۰/۰۶	۰/۵۱	۰/۶۱

جدول رگرسیون نشان داد از بین مؤلفه‌های هویت ملی، فقط مؤلفه‌های هویت سرزمین و هویت سیاسی قابلیت پیش بینی هویت دینی دانشجویان را دارند و می‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند. فرضیه ۳: تا چه اندازه بین هویت ملی و هویت دینی دانشجویان بر حسب جنسیت، رشته تحصیلی، نوع دانشگاه، مقطع تحصیلی و معدل تفاوت وجود دارد؟

جدول (۷) مقایسه هویت ملی و هویت دینی دانشجویان بر حسب ویژگی‌های جمعیت شناختی

منبع	مجذور مربعات	df	میانگین مربعات	F	sig	
جنسیت	هویت ملی	۰/۴۰۲	۱	۰/۴۰۲	۱/۰۶۵	۰/۳۰۳
	هویت دینی	۱/۷۲	۱	۱/۷۲	۱/۱۲	۰/۱۴
نوع دانشگاه	هویت ملی	۲/۱۴	۱	۲/۱۴	۱/۴۴	۰/۲۸
	هویت دینی	۲/۰۸	۱	۲/۰۸	۱/۲۵	۰/۳۲
رشته تحصیلی	هویت ملی	۷/۰۸	۳	۲/۳۶	۶/۲۷	۰/۰۰۰
	هویت دینی	۸/۲۳	۳	۲/۷۴	۶/۵۷	۰/۰۰۰
مقطع تحصیلی	هویت ملی	۱/۱۷	۲	۰/۵۸	۱/۵۵	۰/۲۱
	هویت دینی	۰/۹۹	۲	۰/۴۹۷	۱/۱۸۷	۰/۳۵
معدل	هویت ملی	۰/۳۰	۲	۰/۱۵	۰/۴	۰/۶۷
	هویت دینی	۰/۷۹	۲	۰/۳۹۷	۰/۹۵	۰/۴۹

تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه ... ♦ ۴۲۷

جدول تحلیل واریانس چند متغیره نشان داد بین هویت دینی و ملی دانشجویان بر حسب جنسیت، نوع دانشگاه، مقطع تحصیلی و معدل تفاوت معنادار وجود ندارد اما این تفاوت بر حسب رشته تحصیلی معنادار است. به عبارتی هویت دینی و ملی دانشجویان رشته‌های مختلف در دانشگاه یکسان نیست. فرضیه ۴: تا چه اندازه هویت ملی و هویت دینی دانشجویان از روی ویژگی‌های جمعیت شناختی آنان (جنسیت، رشته تحصیلی، نوع دانشگاه، مقطع تحصیلی و معدل) قابل تبیین است؟

جدول (۸) ضرایب رگرسیون ویژگی‌های جمعیت شناختی در تبیین هویت ملی

متغیرها	B	Beta	خطای استاندارد	t	P
مقدار ثابت	۳/۷۲	-	۰/۲۴	۱۵/۶۱	۰/۰۰۰
جنسیت	-۰/۰۲۸	-۰/۰۲۲	۰/۰۹۶	-۰/۲۹	۰/۷۷
رشته تحصیلی	-۰/۰۵۸	-۰/۱۳۲	۰/۰۴۵	-۱/۲۷	۰/۲۰
نوع دانشگاه	۰/۲۱۵	۰/۱۳۸	۰/۲۲۲	۰/۹۶	۰/۳۳۵
مقطع تحصیلی	-۰/۱۰۹	-۰/۱۳۴	۰/۱۰۱	-۱/۰۷	۰/۲۸
معدل	-۰/۰۱۶	-۰/۰۱۴	۰/۰۸	-۰/۱۹۵	۰/۸۴

جدول رگرسیون نشان داد از بین متغیرهای جمعیت شناختی، هیچکدام قابلیت پیش بینی هویت ملی دانشجویان را ندارند و نمی‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند. به عبارتی هیچکدام، تأثیر گذار قابلی در تبیین هویت ملی نیست. از روی Beta ها میزان اثر متغیرها مشخص می‌شود. مقایسه Beta ها نشان می‌دهد که سهم نسبی نوع دانشگاه محل تحصیل بر هویت ملی دانشجویان، بیشترین مقدار Beta را داشته است.

جدول (۹) ضرایب رگرسیون ویژگی‌های جمعیت شناختی در تبیین هویت دینی

متغیرها	B	Beta	خطای استاندارد	t	P
مقدار ثابت	۴/۲۲	-	۰/۲۵	۱۶/۷۷	۰/۰۰۰
جنسیت	-۰/۱۴	-۰/۱۰	۰/۱۰	-۱/۳۸	۰/۱۷
رشته تحصیلی	-۰/۰۹۵	-۰/۲۰	۰/۰۴۸	-۱/۸۹	۰/۰۵
نوع دانشگاه	-۰/۰۱۰	-۰/۰۰۶	۰/۲۳	-۰/۰۴	۰/۹۷
مقطع تحصیلی	-۰/۰۰۲	-۰/۰۰۲	۰/۱۰۷	-۰/۰۱۶	۰/۹۸
معدل	۰/۰۶	۰/۰۵۱	۰/۰۸۵	۰/۷۵	۰/۴۸

جدول رگرسیون نشان داد از بین متغیرهای جمعیت شناختی، هیچکدام قابلیت پیش بینی هویت دینی دانشجویان را ندارند و نمی‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند. به عبارتی هیچکدام، تأثیر گذار قابلی در

تبیین هویت دینی نیست. مقایسه Beta ها نشان می‌دهد که سهم نسبی رشته تحصیلی بر هویت دینی دانشجویان، بیشترین مقدار Beta را داشته است.

ز) بحث و نتیجه گیری

امروزه مسأله هویت از جنبه‌های گوناگون از سوی متفکران و نظریه پردازان بسیاری در منابع علمی مورد توجه قرار گرفته است. دلایل و زمینه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی به ویژه در سطح جوانان اهمیت رسیدگی علمی به موضوع فوق را افزایش داده است. که با توجه به بافت جمعیت جوان کشور و تأثیر قابل ملاحظه این قشر در بازسازی و نیز آینده یک جامعه ضرورت مطالعه پیرامون چگونگی شکل گیری شخصیت اجتماعی آنان و به طور مشخص هویت دینی و ملی آنها از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد. لذا پژوهش حاضر به بررسی هویت دینی و ملی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان پرداخت.

جدول (۴) نشان داد میانگین هویت دینی و مؤلفه‌های هویت ملی در دانشجویان دانشگاه بالاتر از حد متوسط (۳) است و فرض ادعای پژوهشگر معنادار است. بالاترین میانگین در هویت ملی مربوط به مؤلفه هویت فرهنگی به میزان ۳/۸۵ بود. طبق نتایج می‌توان دریافت که دانشجویان از نظر هویت دینی به نسبت در وضعیت مطلوبی قرار دارند و طبق نظر خودشان از مسلمان بودن خود، احساس خوشحالی می‌کنند، همیشه با خدا در ارتباطند، اعمال و فرایض دینی را در اکثر مواقع بجا می‌آورند، با خواندن دعا احساس لذت معنوی کسب می‌کنند، معتقدند در جهان کنونی، دین اسلام می‌تواند پاسخگوی تمام مسائل باشد. از نظر هویت ملی می‌توان دریافت که دانشجویان از اینکه ایرانی هستند و در ایران زندگی می‌کنند احساس غرور می‌کنند، دفاع از سرزمین را یک وظیفه ملی می‌دانند، معتقدند مردم باید از دولت و حکومت حمایت کنند و بر این باورند اگر جنگی رخ دهد جهت دفاع از سرزمین خود آماده هستند. نتایج تحقیق حاضر با نتیجه تحقیق گودرزی (۱۳۸۸)، کهنه پوشی (۱۳۸۸) و لطف آبادی و نوروزی (۱۳۸۳) همسویی و مطابقت ندارد. لطف آبادی و نوروزی (۱۳۸۳) دریافتند اکثر نوجوانان و جوانان ایران علیرغم آنکه از نظر اعتقادات دینی و ایران دوستی، واکنش‌های مثبت و امیدوار کننده‌ای دارند ولی در نمودهای عملی و عینی هویت دینی و ملی دچار ضعف‌های جدی از جمله سردرگمی، توقف و تعلیق هویت هستند. تحقیق گودرزی (۱۳۸۸) بیانگر آن است که وضعیت پای بندی نظری و عملی ورزشکاران کشتی گیر و فوتبالیست ایرانی به شاخص‌های هویت ملی و دینی در حد ضعیف و نازلی است. کهنه پوشی (۱۳۸۸) در پژوهش خود گزارش می‌کند که علیرغم تأکید رسانه‌ها و برنامه‌های درسی آموزش و پرورش، مصادیق عینی هویت ملی در میان دانش آموزان ایرانی نازل است که این امر موجب تضعیف احساس تعلق و میزان تعهد به جامعه ایران شده است.

ضریب همبستگی نشان داد بین همه مؤلفه‌های هویت ملی و دینی دانشجویان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. به عبارتی هرچه ابعاد هویت ملی در دانشجویان قوی‌تر باشد به همان اندازه هویت دینی در دانشجویان قوی‌تر می‌شود. بیشترین رابطه بین هویت سیاسی و هویت دینی به میزان ۰/۶۰ بود. جدول

رگرسیون نشان داد از بین مؤلفه‌های هویت ملی، فقط مؤلفه‌های هویت سرزمین و هویت سیاسی قابلیت پیش بینی هویت دینی دانشجویان را دارند و می‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند. می‌توان نتیجه گرفت که هویت مذهبی و هویت ملی دانشجویان در تضاد با یکدیگر نیستند بلکه کاملاً در یک جهت حرکت می‌کنند و دارای مرزهای مشترکی هستند، برای مثال در جنگ تحمیلی هشت ساله، این دو در کنار هم قرار گرفتند و تعلق به میهن و حاکمیت ملی در دفاع از جغرافیایی سرزمینی، در کنار کسب تقوا برای رزمندگان بوده است. رشد نگرش‌های مثبت دینی و ملی یکی از انتظارات مهم جامعه است. نگرش‌های دینی و ملی با یکدیگر در تعامل و همبسته‌اند. هویت یابی مذهبی؛ زمینه‌ای برای هویت یابی مثبت و موفق در جوانان است که به یکپارچگی و وحدت بین اجزای مختلف شخصیت می‌انجامد. هویت یابی ملی به ایجاد انسجام، یکپارچگی و تعامل و تفاهم اجتماعی در جامعه می‌انجامد و فرد را از خودبیگانگی، انزوا و تعارض اجتماعی بدور نگاه می‌دارد. لذا بر سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی و غیردولتی است با ارائه الگوها و آموزه‌های عمیق دینی و ملی بر رشد شاخص‌های دینی و ملی همت گمارند. نتیجه تحقیق حاضر با نتیجه تحقیق سفیری و غفوری (۱۳۸۸) و رودریگز و همکاران (۲۰۱۰) همسویی دارد. تحقیق سفیری و غفوری (۱۳۸۸) نشان داد والدینی که پایبندی بیشتری به مؤلفه‌های هویت ملی و دینی دارند، فرزندان آنان از این دو هویت برخوردار بیشتری دارند. پژوهش رودریگز و همکاران (۲۰۱۰) وجود پیوند و ارتباطی منطقی میان سه بعد فردی، قومی و ملی را تأیید کرده و اذعان می‌کنند که این رابطه باعث می‌شود که فرد، ادراکی مناسب از جهان پیرامون خود به دست آورده و در کاهش یا حل تعارضات و چالش‌های هویتی خود موفق گردد. آقازاده (۱۳۷۷) در تحقیق خود دریافت بین هویت ملی و میزان دینداری رابطه معنی دار وجود دارد. احمدلو (۱۳۸۱) در تحقیق خود دریافت که هویت ملی و قومی در ارتباط با هم هستند و افراد طی فرایند اجتماعی شدن آن را درونی می‌کنند. ایزدی و قاسمی (۱۳۹۰) هویت ملی را در معنای پای بندی به آداب و رسوم، سنت‌ها و ارزش‌های گذشته و رایج و نوین جامعه به کار برده که خود منجر به غرور ملی می‌گردد. از دیدگاه حاجی خیاط (۱۳۷۹) هویت ملی مفهومی است که ابعاد فرهنگی، زبانی، سیاسی، تاریخی، اجتماعی و دینی یک جامعه انسانی خاص را در بر می‌گیرد. از دیدگاه اسمیت (۱۳۸۳) هویت ملی ناظر بر باز تولید و باز تفسیر دائمی ارزش‌ها، نمادها و سنت‌هاست. یوسفی (۱۳۷۹) هم معتقد است که هویت ملی بیانگر احساس تعلق و تعهد اعضای یک جامعه و قلمرو جغرافیایی خاص نسبت به رموز و نمادهای فرهنگی است که مواردی همچون هنجارها، ارزش‌ها، زبان، دین، ادبیات و تاریخ یک کشور را در بر گرفته و باعث تمایز آن جامعه از سایر جوامع و نیز انسجام و همبستگی اجتماع بزرگ ملی می‌شود.

جدول تحلیل واریانس چند متغیره نشان داد بین هویت دینی و ملی دانشجویان بر حسب جنسیت، نوع دانشگاه، مقطع تحصیلی و معدل تفاوت معنادار وجود ندارد اما این تفاوت بر حسب رشته تحصیلی معنادار است. به عبارتی هویت دینی و ملی دانشجویان رشته‌های مختلف در دانشگاه یکسان نیست. همچنین جدول رگرسیون نشان داد از بین متغیرهای جمعیت شناختی، هیچکدام قابلیت پیش بینی هویت ملی

دانشجویان را ندارند و نمی‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند. به عبارتی هیچکدام، تأثیر گذار قابل‌ی در تبیین هویت ملی و دینی نیست. این نشان می‌دهد که جنسیت، نوع دانشگاه، مقطع تحصیلی و معدل در بروز نگرش‌های دینی و ملی تأثیر معنی‌داری ندارد اما رشته تحصیلی در بروز نگرش‌های دینی و ملی تا حدودی تأثیر معنی‌داری دارد.

ح) پیشنهادات کاربردی

با توجه به نتایج، پیشنهاد می‌گردد در دانشگاه‌ها و مدارس و به طور کلی نهادهای آموزشی، واحدهای درسی درباره مسائل دینی و ملی البته نه نظری بلکه عملی طراحی شود و جوانان به شرکت فعال در برنامه کلاسی تشویق گردند.

دانشگاه‌ها از طریق برنامه ریزی‌های اصولی روی اسطوره‌ها، شخصیت‌ها و وقایع ملی و دینی بیشتر کار کنند و جهت آشنایی دانشجویان در این رابطه بهتر عمل نمایند؛ چراکه در بسیاری از موارد مشاهده می‌شود که دانشجویان با اسطوره‌های ملی و دینی آشنایی نداشته، لذا هیچ نوع تمایلی نیز در زمینه آشنایی بیشتر یا گرایش بدان ندارند.

برپای همایش و مراسم ویژه دانشگاهیان برای بالا بردن سواد دینی دانشجویان و همراه کردن آنها با ارزش‌های اسلامی و زنده ساختن الگوهای مذهبی برای شناخت هر چه بیشتر دانشجویان از سیره بزرگان اسلام و فراخوان مقاله علمی جهت تشویق دانشجویان و اساتید به تحقیق و تفحص در این حوزه از جمله راهکارهای مؤثر است. همچنین غنی کردن واحدهای درسی، تأثیر عمیق‌تری بر بنیان اعتقادی و ملی دانشجویان و پاسخ به کنجکاوی آنها در بر خواهد داشت. حمایت از انجمن‌های دانشجویی مذهبی جهت فعالیت‌های علمی و دینی دانشجویان به همراه اردوهای ویژه آگاهی بخشی و تقویت بنیان مذهبی-اعتقادی دانشجویان با نظارت مسئولین و اساتید مجرب دانشگاه و تشکیل جلسات و ارائه راهکارهای مقبول و مطلوب و انتقادات و پیشنهادات سازنده توسط خود دانشجویان، منجر به بالا بردن انگیزه فعالیت و تفحص خود دانشجویان در این عرصه خواهد شد.

با توجه به اینکه بعد سیاسی هویت ملی، ضعیف‌تر از سایر ابعاد نشان داده شده، دانشگاه با فراهم ساختن زمینه مشارکت دانشجویان در مسائل ملی و دینی و از طرفی با افزایش مشارکت سیاسی آنان می‌تواند در تقویت احساس، باور و عمل دانشجویان اقدام نماید.

ط) پیشنهادات نظری

پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی

تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه ... ♦ ۴۳۱

- تأثیر بافت فرهنگی، محیطی، خانوادگی، اساتید و دوستانی که فرد با آنها در ارتباط است، در هویت ملی و دینی دانشجویان مورد بررسی قرار گیرد.
- راه‌های تثبیت ارزش‌های دینی و ملی در میان نوجوانان و جوانان به ویژه دانشجویان بررسی گردد.
- نقش رسانه‌ها و فضای مجازی بر همبستگی ملی در دانشگاه‌ها مورد مطالعه قرار گیرد.
- آسیب‌ها و فرصت‌های فرایند همبستگی ملی در نظام آموزش عالی شناسایی شود.
- الگوی بومی‌سازی دانش و جایگاه آن در هویت ملی و دینی بررسی شود.
- فرهنگ مادی گرا، پر زرق و برق و هیجانی و لذت محور غرب، می‌تواند طرفداران زیادی در میان جوانان جامعه ما پیدا کند. لذا انجام پژوهش‌های کاربردی و آسیب‌شناختی در این خصوص بسیار ضروری بوده و از راهکارهای استخراج شده علمی و کاربردی، بایستی استفاده عملیاتی شود.

ی) محدودیت‌ها

- از جمله محدودیت‌های تحقیق حاضر استفاده صرف از پرسشنامه‌های خودگزارش دهی برای ارزیابی متغیرها، محدود شدن نمونه پژوهش به دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان و بررسی و جمع‌آوری مقطعی داده‌ها بود.

Archive of SID

منابع

- ابوالحسنی، رحیم. (۱۳۸۷). مؤلفه‌های هویت ملی با رویکرد پژوهشی، فصلنامه سیاست، ۳۸، ۴، ۱-۲۲/
- ابوالقاسمی، محمود، نوروزی، عباسعلی و طالب زاده نوبریان، محسن. (۱۳۹۲). تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده از منظر هویت دینی و ملی، فصلنامه مطالعات ملی، ۱۴، ۳، ۲۴-۳.
- اسماعیلی، رضا. (۱۳۸۱)؛ سنجش نیازهای فرهنگی شهروندان ساکن اصفهان، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران.
- اسمیت، آنتونی. (۱۳۸۳)؛ ناسیونالیسم، ترجمه منصور انصاری، تهران: موسسه مطالعات ملی.
- ایزدی، مهشید و قاسمی، کبری. (۱۳۹۰)؛ تأثیر استفاده از شبکه اطلاعات جهانی بر هویت دینی - ملی دانش آموزان، اطلاع‌رسانی و کتابداری، کتاب ماه علوم اجتماعی، دوره جدید، ۳۸، ۱۱۴-۱۲۱.
- باوند، کیوس. (۱۳۷۷)؛ تاریخ تطبیقی باستانی ایران تا خاتمه شاهنشاهی داریوش سوم، تهران: انتشارات گوتنبرگ.
- تنهایی، حسین ابوالحسن. (۱۳۷۳)؛ درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، نشر مرنديز.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۸)؛ میزگرد وفاق اجتماعی، فصلنامه مطالعات ملی، ۱، ۱.
- چیت ساز قومی، محمد جواد. (۱۳۸۵)؛ جامعه ایرانی، هویت دینی و چالش‌های آن، تهران: موسسه مطالعات ملی.
- حاجی خیاط، علیرضا. (۱۳۷۹)، تبیین ابعاد هویت؛ مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه مشهد، ۴، ۳۵-۵۱.
- درویشی، لیلا و احمدی، پروین. (۱۳۹۱)؛ تحلیل محتوای برنامه‌های فرهنگی دوره متوسطه بر اساس نمادهای ملی و مذهبی، فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی، ۲، ۸، ۳۲-۱۵.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۴۱)؛ لغت نامه دهخدا، تهران: چاپ گلشن.
- ربانی، علی، گنجی، محمد. (۱۳۸۷). تحلیلی بر رابطه دینداری و سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان، فصلنامه علوم اجتماعی، ۴۱، ۴۳-۶۰.
- رضایی، رحمت. (۱۳۸۸)؛ مقایسه نوع هویت دانش آموزان پیش‌دانشگاهی استفاده‌کننده از ماهواره و شبکه‌های تلویزیونی خارجی و گروه غیر استفاده‌کننده در شهر ایلام، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه ایلام.
- زهیری، علی‌رضا. (۱۳۸۱). انقلاب اسلامی و هویت ملی، قم: انجمن معارف اسلامی ایران.
- سازمان ملی جوانان (۱۳۸۶)؛ گزیده نتایج پژوهش‌های هویت ملی و مذهبی و اوقات فراغت، انتشارات: سازمان ملی جوانان.
- سفیری، خدیجه و غفوری، معصومه (۱۳۸۸)؛ بررسی هویت دینی و ملی جوانان شهر تهران با تأکید بر تأثیر خانواده، فصلنامه پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، ۲، ۱، ۲۷-.
- شارع پور، محمود. (۱۳۸۳)؛ جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران: انتشارات سمت.
- شرفی، محمد رضا. (۱۳۸۱)؛ جوان و بحران هویت، تهران: انتشارات سروش.
- صادق زاده، رقیه و منادی، مرتضی. (۱۳۸۷)؛ جایگاه نمادهای هویت ملی در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی و

تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه ... ♦ ۴۳۳

- تاریخ دوره متوسطه رشته علوم انسانی، فصلنامه علمی و پژوهشی نوآوری های آموزشی، ۷، ۲۷، ۱۲۵ - ۱۳۶.
- صالحی عمران، ابراهیم و شکیبیان، طناز. (۱۳۸۶)؛ بررسی میزان توجه به مؤلفه های هویت ملی در کتاب های درسی دوره آموزش ابتدایی، فصلنامه مطالعات ملی، ۸، ۱، ۶۳ - ۸۴.
- صنیع اجلال، مریم. (۱۳۸۴)؛ درآمدی بر فرهنگ و هویت ایرانی، تهران: موسسه مطالعات ملی.
- طالبان، محمد رضا. (۱۳۸۰)؛ تعهد مذهبی و تعلق سیاسی، نامه پژوهش، ۵، ۲۰ و ۲۱.
- الطایبی، علی. (۱۳۷۸)؛ بحران هویت قومی در ایران، تهران: نشر شادگان.
- عمید، حسن. (۱۳۸۲)؛ فرهنگ فارسی عمید، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- کهنه پوشی، سید مصلح و کهنه پوشی، سید حامد. (۱۳۸۸)؛ تحلیل محتوای مفهوم هویت در کتاب های درسی جامعه شناسی ۱ و ۲ (رشته ادبیات و علوم انسانی دوره متوسطه)، فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال ۴، ۱۳ و ۱۴، ۱۲۵ - ۱۴۰.
- کیان پور قهفرخی، فاطمه؛ حقیقی، جمال؛ شکرکن، حسین و نجاریان، بهمن. (۱۳۸۱)؛ رابطه هفت مرحله اول نظریه رشد روانی - اجتماعی اریکسون با مرحله هشتم آن - کمال در برابر نومییدی - در سالمندان استان خوزستان، مجله علوم تربیتی و روان شناسی، ۳، ۱ و ۲، ۱۷-۵۲.
- گودرزی، محمود، فراهانی، ابوالفضل، علیدوست قهفرخی، ابراهیم و جلال منش، امین. (۱۳۸۸)؛ بررسی هویت دینی و ملی جوانان کشتی گیر و فوتبالیست شهر تهران؛ فصلنامه علمی و پژوهشی المپیک، ۱۸، ۳، ۲۱ - ۳۱.
- لطف آبادی، حسین و نوروزی، وحیده. (۱۳۸۳)؛ سنجش رابطه هویت دینی و ملی دانش آموزان نوجوان ایران با تگوش آنان به جهانی شدن، فصلنامه حوزه دانشگاه، ۱۰، ۴، ۱۰ - ۳۱.
- لطف آبادی، حسین و نوروزی، وحیده. (۱۳۸۳)؛ نظریه پردازی و مقیاس سازی برای سنجش نظام ارزشی دانش آموزان نوجوان ایران، فصلنامه علمی و پژوهشی نوآوری های آموزشی، ۷، ۴۲-۶۰.
- محسنی، نیک چهره. (۱۳۷۵)؛ درک خود از کودکی تا بزرگسالی، تهران: انتشارات بعثت.
- مشایخ، فریده. (۱۳۸۶)، تگاهی به ماهیت دانش ازدیدگاه معرفت شناسی، فلسفی (مقدمه مترجم)، در لوی الف، برنامه ریزی درسی مدارس، ترجمه فریده مشایخ، تهران: انتشارات مدرسه.
- منادی، مرتضی. (۱۳۸۳)؛ جهانی شدن، دستگاه های فرهنگی و جوانان ایرانی، آموزش و پرورش و گفتمان نوین، پژوهشکده تعلیم و تربیت، ش ۳۱.
- مهر محمدی، محمود. (۱۳۸۱)، تأملی در ماهیت نظام متمرکز برنامه ریزی درسی، در مهر محمدی، محمود، برنامه درسی به نظر گاه ها، رویکردها و چشم اندازها، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- نیازی، محسن. (۱۳۹۰)؛ نقش ماهواره و برنامه های ماهواره ای در فرسایش هویت فردی، اجتماعی، ملی و دینی شهروندان شهر کاشان در سال ۱۳۸۹، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۷، ۲۲، ۱۸۲ - ۲۱۱.
- نیکلسون، ریتولد. (۱۳۷۴)؛ تصوف انسانی و رابطه انسان و خدا، ترجمه محمد رضا شفیعی کدکنی، تهران: نشر سخن.
- ورجاوند، پرویز. (۱۳۷۸). پیشرفت و توسعه بر بنیاد هویت فرهنگی، تهران: شرکت سهامی انتشار
- هابرماس، یورگن. (۱۳۸۴)؛ دگرگونی ساختاری در حوزه عمومی، ترجمه جمال محمدی، چاپ اول، تهران: افکار.

- یوسفی، علی. (۱۳۷۹)؛ فرهنگ و هویت ایرانی، فرصت‌ها و چالش‌ها، فصلنامه مطالعات ملی، ۲، ۴، ۲۷-۴۴.
- Erikson, E. H. (1980). **Identity and the life cycle**. New York: Norton.
 - Erikson, E. H. (1968). **Youth and crisis**, New York: Norton.
 - Wyn, J. & White, R. (1997). **Rethinking youth**, London: Sage.
 - Carnoy, M. (1999). **Globalization and educational reform: What planners need to know** Paris: *International Institute for Education Planning* (UNESCO).
 - Oxford Advanced Learners Dictionary (2001).
 - Schwartz, S. J. (2005). **A new identity for identity research: recommendation for expanding and refocusing the identity literature**, *Journal of Adolescent Research*(20), Sage Publication.
 - Andrews, R., McGlynn, C., Mycock, A. (2009). **Students attitudes towards history: does self – identity matter?**
 - Bermans, S. L. Weems, Carl F. Petkus, Veronica F. (2009). **The prevalence and incremental validity of identity problem symptoms in a high school sample**. *Journal of Child Psychiatry and Human Development*, 40. 2. 183-195.
 - Berzonsky, M. D. (2003). **Identity style and well – being: does commitment matter?** *An International Journal of Theory and Research*. 3. (1).131- 142.
 - Crocetti, E., Rubini, M., Berzonsky, M. D .Meeus, W. (2009). **Brief report: The Identity style inventory –validation in Italian adolescents and college students**. *Journal of Adolescence*, 32. 425- 433.
 - Cross, H. J. & Allen, J. G. (2007). **Ego identity, status, adjustment and academic achievement**. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 34 (2). 288.
 - Lee, C. T. Beckert, T. E. & Goodrich, T. R. (2010). **The relationship between individualistic, collectivistic, and transitional cultural values orientations and adolescents’ autonomy and identity status**. *Journal of Youth and Adolescence*. 39, 8, 882 – 893.
 - Marcia, J. E. (1996). **Development and validation of- ego identity status**. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 5. 551 – 558.
 - Reeves, J. (2009). **Teacher investment in Learner identity**. *Teaching and Teacher Education*, 25. 34 – 41.
 - Rodriguez, L., .Schwartz, S. J., Whit, B. & Susan, K. (2010). **American identity revisited: The relation between national, ethnic and personal identity in a multiethnic sample of emerging adults**. *Journal of Adolescent Research*, 25, 2, 324 – 349.
 - Shanhan, M. J. & Timothy, A. (2007). **An ego identity perspective on volitional action: Identity status, agency and procrastination**. *Journal of Personality and Individual Differences*, 43.901 – 911.
 - Thomas, M. K. & Columbus, M. A. (2010). **African American identity and for primary cultural, instructional design**. *Journal of Educational Technology System*, 38, 1, 75 -92.

